

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК: 371. 180. 6.

ЕРГЕШОВ ЕРЖАН ТЕНИЗОВИЧ

**БОЛОЧОКТОГУ ТАРЫХЧЫ ПЕДАГОГДОРУНУН ИЗИЛДӨӨ
КОМПЕТЕНЦИЯСЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ИЛИМИЙ-
ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

13. 00. 01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: **Бейшеналиев Алмазбек Бейшеналиевич**
тарых илимдеринин доктору, доцент.

Расмий оппоненттер: **Сартбекова Нуржан Коодоевна**

педагогика илимдеринин доктору, профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Ш. Кадырова атындагы дүйнөлүк тилдер жана эл аралык мамилелер институтунун директору.

Джумагулова Гульнур Алпочоевна

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасынын башчысы.

Жетектөөчү мекеме: Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин педагогика кафедрасы (720044, Бишкек ш., Ч. Айтматов проспектиси, 56).

Диссертациялык ишти коргоо 2023-жылдын 29-декабрында саат 15.00до И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн көсөтүү коду: <https://vc.vak.kg/b/132-iro-djs-est>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Илимий китепканасынан: 720026, Бишкек ш, Раззаков көчөсү, 51, Кыргыз билим берүү академиясынын китепканасынан: 720000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25 жана <https://vak.kg/> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын 24-ноябрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Абдыкапарова А. О.**

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Заманбап билим берүү системасында компетенттүү адистерди түзүү дүйнөнүн алдыңкы өлкөлөрүнүн атаандаштык талаптарына жана натыйжага багытталган билим берүү моделине багытталат.

Ушуга байланыштуу, билим берүү дүйнөсү маалыматты изилдөө менен гана чектелип калбастан, өзүн-өзү уюштурган, Чыгармачыл, күнүмдүк өзгөрүүлөргө тез көнүп, билимди ар тараптуу интеграциялоого дилгир. Эң актуалдуу маселелердин бири- болочоктогу тарыхчы педагогдорду даярдоо, алар билим берүүнү жана илимди өнүктүрүү стратегиясын көрсөтүп, пландаштырып, жаштарды тигил же бул кесипке үйрөтүп, изилдөө компетенцияларын колдоно алышат.

Ошондуктан, жогорку окуу жайында болочоктогу мугалимдерди даярдоо үчүн төмөнкү талаптар барган сайын чоң мааниге ээ болууда: инсандык, өз билимин тынымсыз өркүндөтүүгө болгон ынталуулук, чыгармачылык, жөндөмдүүлүк, изилдөө компетенциясы, жаңы билим, келечекти болжолдоо жөндөмү.

Кыргыз Республикасындагы изилдөөлөрдө компетенцияларды түзүү проблемасы А. А. Алимбековдун (1), Н.А. Асипованын (3), И. Б. Бекбоевдин (4), К. Д. Добаевдин (5), Н. К. Дюшееванын (6), А. Т. Калдыбаеванын (7), А. М. Мамытовдун (8), Э. М. Мамбетакуновдун (9) эмгектеринде чагылдырылган, аларда ар түрдүү профилдеги болочоктогу адистер үчүн компетенциялардын ар кандай түрлөрүнүн маңызы жана мазмуну алардын калыптанышынын педагогикалык шарттары, диагностика жана калыптануу даражасын баалоо механизмдерин сүрөттөйт.

Алар өз эмгектеринде жаштарды изилдөө иш-аракеттеринин предмети катары карашкан жана ой жүгүртүү чеберчилигин калыптандыруу үчүн иштешкен. Студенттердин илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнүн калыптанышындагы психологиялык-педагогикалык көйгөйлөр жөнүндө өз эмгектеринде Ю.К. Бабанский (9), В. В. Давыдов (10), С. И. Архангельский (11) жана башкалар абдан кылдат карап чыгышкан. Ошондой эле изилдөөгө болот: Н. В. Сычкованын (12), Л. И. Аксенованын (13), Б. И. Сазоновдун (14) жана башкалардын эмгектеринде берилген теориялык-методологиялык талдоо; Л. Г. Квиткинанын (15), В. Н. Намазовдун (16) ж.б. эмгектеринде студенттик илимий ишмердиктин социалдык компетенциялары көрсөтүлгөн. Студенттерди окутуу процессинде изилдөө көндүмдөрүн калыптандыруу проблемалары П. Ю. Романов (17), В. и. Загвязинский (18), А. М. Новиков (19), В.И. Теологский (20), В. В. Краевский (21), Е. А. Шашенкова (22), Е. В. Бережнева (23) сыяктуу окумуштуулар тарабынан изилденген.

Окумуштуулар И. Б. Сихимбаев (33), Б. Т. Кенжебеков (34), К. Устемиров

(35), А. Жолдошбекова (36), Коканбаев (37), А. Б. Саипов (38), Т. Мусабеков (39), Ю. Н. Камалов (40), Т. Ш. Маханов (41), Г. А. Бакирова (42) ар тараптуу карап чыгышты өз эмгектеринде болочоктогу мугалимдерди даярдоо маселелери.

Жарыяланган эмгектердин изилдөө жана талдоо темасы боюнча илимий-теориялык адабияттарды карап чыгуу болочоктогу педагог-тарыхчыларды даярдоого олуттуу салым кошот, бирок болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу толук изилдене электиги аныкталды. Атап айтканда, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүгө багытталган уюштуруучулук-педагогикалык кырдаалды аныктоо, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын калыптануу деңгээлин аныктоо үчүн диагностикалык баалоо каражаттарын иштеп чыгуу; болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу методикалык системасын аныктоо. Бул маселени чечүү үчүн бүгүнкү күндө жогорку окуу жайында болочоктогу мугалимдердин кесиптик даярдоо негизи психологиялык-педагогикалык жана технологиялык даярдоо болуп саналат. Мындан тышкары, заманбап коомдун өнүгүшүнө новатордук мыйзамдардын жана агымдардын актуалдуу таасири, педагогдордун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу зарылчылыгы. Ошондуктан болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу аспаптар, механизмдер, технологиялар менен камсыз кылууну талап кылат, болочоктогу адистерди кесиптик-педагогикалык даярдоонун маңызын илимий кайра карап чыгуу

Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча биз азыркы коомдун, илимдин жана практиканын муктаждыктарынын ортосундагы төмөнкү **карама-каршылыктарды** таптык:

- изилдөө функциясы бар педагогдорго коомдун муктаждыгы жана бүтүрүүчүлөрдүн изилдөөчүлүк компетенциясы жетишсиз өнүккөндүгү ;

- жогорку билим берүү процессинде болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруунун маанилүүлүгү жана ийгиликтүү кесиптик иш үчүн зарыл болгон изилдөө компетенциясынын кесиптик баалуулугунун аяктабагандыгы;

- педагогикалык коомчулук тарабынан болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүү зарылдыгын таануу жана анын илимий-педагогикалык негиздерин жетишсиз изилдөө жана методикалык системаны жетишсиз иштеп чыгуу.

Бул карама-каршылыктар бизди изилдөө көйгөйүн аныктоого жана теманы: "Болочоктогу педагог-тарыхчылардын изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери" деп атоого алып келди.

Диссертациянын темасынын илимий программалар жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш И. Арабаев

атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Кургактагы Аскердик институтунун тарбиялык жана идеологиялык иштер кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планына кирет.

Изилдөөнүн максаты: болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу жана эксперименталдык иштин жүрүшүндө иштелип чыккан методикалык системанын натыйжалуулугун далилдөө болуп саналат.

Белгиленген максатка ылайык, **изилдөөнүн төмөнкү милдеттери аныкталган:**

1. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун методологиялык жана теориялык негизин аныктоо.

2. Болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн педагогикалык шарттарды аныктоо жана структуралык моделин иштеп чыгуу.

3. ЖОЖдун билим берүү процессинде болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруунун методикалык системасын иштеп чыгуу жана анын натыйжалуулугун эксперименталдык жол менен текшерүү.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун методологиялык жана теориялык негиздери аныкталган.

2. жогорку окуу жайында болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн структуралык модель иштелип чыккан жана педагогикалык шарттар аныкталган.

3. Билим берүү процессинде болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенцияларын калыптандыруунун методикалык системасы иштелип чыккан жана практикада апробацияланган.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: "Кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" дисциплинасынын окуу-методикалык комплексин жана "Билим берүү системасындагы илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнүн негиздери",

"Студенттердин изилдөө компетенциясын жогорулатуу" аттуу электрондук окуу китептери иштелип чыкты; практикалык методикалык системасы болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында түзүлдү жана ишке ашырылды болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн структуралык модель иштелип чыккан жана педагогикалык шарттар аныкталган. Изилдөөнүн натыйжалары болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн чоң мааниге ээ жана жогорку окуу жайында болочоктогу компетенттүү адистерди даярдоо теориясына жана практикасына олуттуу салым кошот.

Диссертациянын коргоого алып чыгуучу негизги жоболору:

1. Педагогдордун изилдөө компетенциясы актуалдуу маселелерди чечүүдө, билим берүү ишинин натыйжалуу методдорун тандоодо, анын мазмунун, принциптерин жана уюштуруу формаларын актуалдаштыруунун негизинде илимий-изилдөө процесстерин башкарууда негизделген чечимдерди кабыл алууда компетенттүүлүгү менен мүнөздөлөт. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу процессин түшүнүү төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди: инсанга багытталган болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясы, акмеологиялык, аксиологиялык, квалификациялык, маданий, синергетикалык, системалуу, ишмердүүлүк, бүтүндүк жана компетенттүүлүк, болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенциясы жана окутуу процессинде алынган инсандык сапаттар билимдердин, жөндөмдөрдүн жана көндүмдөрдүн жыйындысы жана аларды болочоктогу кесиптик ишмердүүлүктө колдонууга даярдыгы, кесиптик өзүн-өзү өнүктүрүүнүн интенсивдүү технологияларын колдонуу менен аныкталат.

2. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруу модели максаттарга жана милдеттерге, методикалык принциптерге, изилдөө ишин калыптандыруунун мазмунуна жана көрсөткүчтөрүнө ылайык мотивациялык, таанып-билүүчүлүк-мазмундук, ишмердүүлүк, көлөмдүк-рефлексиялык компоненттердин тыгыз өз ара байланышын карайт. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу төмөнкү педагогикалык шарттарды ишке ашыруу менен камсыз кылынат: болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө функциясын өздөштүрүүгө мотивациясын жогорулатуу; болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө иштерин аныктоо (диагностикалык, долбоордук, уюштуруучулук, операциялык, аналитикалык, социализациялык); болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандырууну камсыз кылуучу "Кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" тандалма курсунун мазмунун түзүү жана ишке ашыруу; студенттердин изилдөө компетенцияларын түзүүгө окутуунун ыкмаларын, формаларын жана каражаттарын адаптациялоо; болочоктогу педагогдорду илимий-изилдөө, өндүрүштүк жана инновациялык иштерге тартуу жана сапатын баалоо.

3. Окуу жайдын билим берүү жараянына жана эксперименталдык текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүнүн методикалык системасынын эксперимент аркылуу далилдениши.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын ишенимдүүлүгү жана негиздүүлүгү. Натыйжалар изилдөө аппаратынын мазмунуна ылайык методологиялык жана теориялык жоболор, комплекстүү методдорду колдонуу, эксперименталдык иштердин максаты жана мезгилдүүлүгү, сунушталган методологиялык системанын натыйжалуулугу, ошондой эле тажрыйбалык-эксперименттик иштердин, сыноолордун жана ишке киргизүүнүн натыйжалары менен

тастыкталды.

Издөнүүчүнүн жеке салымы: "Кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" дисциплинасынын окуу-методикалык комплексин жана "Билим берүү системасындагы илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнүн негиздери", "Студенттердин изилдөө компетенциясын жогорулатуу" аттуу электрондук окуу китептери иштелип чыкты. Ошондой эле, ар бир компоненттин диагностикасынын методикасы иштелип чыккан жана апробацияланган, болочоктогу тарых мугалимдеринин илимий-изилдөө компетенциясын түзүү модели ишке ашырылган жана педагогикалык шарттар негизделген.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо жана ишке ашыруу. Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим боюнча контролдук комитети тарабынан сунушталган республикалык жана эл аралык илимий конференцияларда, эл аралык симпозиумдардын жыйнактарында, журналдарда илимий докладдар түрүндө изденүүчүнүн изилдөөлөрүн жүргүзүүнүн негизги принциптери, иштеп жаткан эл аралык илимий журналдарда жарыяланган ББМ маалыматтары боюнча нөлдүк импакт-фактор эмес.

Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу. Жалпысынан автордук бирикмеде изилдөө темасы боюнча 32 илимий эмгек жарыяланган. Алардын ичинен 8 билим берүү жана илим ББИМнин сапатын камсыз кылуу комитети тарабынан сунушталган илимий басылмаларда, ББМинин маалымат базасына кирген чет элдик басылмаларда 2 макала, эл аралык илимий журналдарда 14 макала, чет өлкөлүк илимий журналдарда 8 макала. 3 электрондук окуу китеби (автордун күбөлүгү менен) жана билим берүү программасы жарыяланды.

Диссертациянын түзүмү. Диссертация кириш сөздөн, үч главадан, корутундудан, практикалык сунуштардан жана адабияттардын тизмесинен турат. Иш 189 барактарда терилген, алар 25 таблица жана 13 сүрөт менен кооздолгон. Библиография 188 аталыштан турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке изденүүчүнүн кошкон жеке салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн.

"Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн түзүүнүн илимий-теориялык негиздери" аттуу биринчи бапта методикалык негиздери, психологиялык-педагогикалык аспекти жана болочоктогу тарых педагогдорунун илимий-изилдөө компетенттүүлүгүн түзүүнүн өзгөчөлүктөрү жана структуралык моделдер, окуу жайдын студенттеринин изилдөө компетенцияларын түзүүнүн көрсөткүчтөрү жана критерийлери каралат.

Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу процессин түшүнүү төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди: болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясы Инсанга багытталган, акмеологиялык, аксиологиялык, квалификациялык, маданий, синергетикалык, системалуу, ишмердүүлүк, бүтүндүк жана компетенттүүлүк. болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенциясы жана окутуу процессинде алынган инсандык сапаттар билимдердин, жөндөмдөрдүн жана көндүмдөрдүн жыйындысы жана аларды болочоктогу кесиптик ишмердүүлүктө колдонууга даярдыгы, кесиптик өзүн-өзү өнүктүрүүнүн интенсивдүү технологияларын колдонуу менен аныкталат. Демек, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясы төмөнкүдөй жөндөмдөр менен аныкталат (диагностикалык жөндөмдөр, долбоорлоочу жөндөмдөр, уюштуруучулук жөндөмдөр, ишмердик, аналитикалык, социализациялык жөндөмдөр).

Педагогикалык ишмердүүлүктө изилдөө компетенциясын ишке ашыруу педагогдун ишине чыгармачылык, изилдөөчүлүк мүнөз берет. Албетте, бул компетенциялардын баары бири-бири менен тыгыз байланышта жана мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгүнүн негизин түзөт. Башкача айтканда, 1.1. 1.2-пунктчаларда болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери келтирилген.

2. Азыркы дүйнөдө педагогдордун англис, бельгиялык, орус жана казак моделдери сүрөттөлгөн . Бул моделдердин ар биринде педагогдордун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу көйгөйү талданган . Казакстандык моделде "изилдөө компетенциясы – билим берүүнүн мазмунун өздөштүрүү деңгээлин изилдөө, билим берүү чөйрөсүн изилдөө, изилдөө жыйынтыктарын практикалык педагогикалык ишмердүүлүккө киргизүү" муктаждыгы ЖОЖдун педагогдорунун ишинде өз ордун тапты. кесиптик-техникалык билим берүү.

Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу концепциясын аныктоодо жогоруда келтирилген ар кандай ыкмалардын анализи төмөнкүдөй тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди: болочоктогу тарых педагогдорунун "изилдөө компетенциясы" Инсанга багытталган, акмеологиялык, аксиологиялык, квалификациялык, маданий, синергетикалык, системалуулук, аракет, ак ниеттүүлүк, принциптердин алкагындагы компетенттүүлүк болуп саналат. болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясы жана окутуу процессинде алынган инсандык сапаттардын, билимдердин, жөндөмдөрдүн жана көндүмдөрдүн жыйындысы болочоктогу педагогдор тарабынан , аларды болочоктогу кесиптик ишмердүүлүктө колдонууга даярдыгы жана кесиптик өзүн-өзү ишке ашыруунун интенсивдүү технологияларын колдонуу менен аныкталат. - иштеп чыгуу. Дифференцияланган болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө

компетенциясын калыптандыруунун бул өзгөчөлүктөрү инсандын изилдөө компетенциясын калыптандырууда чоң мааниге ээ.

"Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын түзүү боюнча практикалык иш" аттуу экинчи главада болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын, диагностикасын, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруунун методикалык негиздерин, кесиптик-техникалык билим берүүнү карайт.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз төмөнкү изилдөө методдорун колдондук: педагогикалык адабияттарды талдоо, архивдик материалдар, талдоо жана синтез; педагогикалык эксперимент, байкоо, баарлашуу, анкета, тестирилөө, изилдөө, алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларды жалпылоо.

Бул главада болочоктогу педагог-тарыхчылардын ИК түзүү моделин сунуш кылат жана изилдөөнүн жыйынтыктарын жана тыянактарын, эксперименталдык практиканын негизинде ЖОЖдун билим берүү процессинде болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандырууну пайдалануу боюнча илимий-методикалык сунуштарды берет (2.1-сүрөт).

Эгерде объект жогорку окуу жайында болочоктогу мугалимдерди даярдоо процесси болсо, анда биздин иштин предмети болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүү болуп саналат.

2.1-сүрөт. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүнүн структуралык жана мазмундук модели.

Корутундуда болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүнүн методикалык системасы такталды, "кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" тандалма курсунун окуу-методикалык комплекси иштелип чыкты. Ошондой эле окуу процессине "Кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" дисциплинасынын окуу-методикалык комплексин жана "Билим берүү системасындагы илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнүн негиздери", "Студенттердин изилдөө компетенциясын жогорулатуу" аттуу электрондук окуу китептери киргизилген.

Мындан тышкары, натыйжалуу болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу методикалык системасы катары окутуунун максаты, ыкмалары жана уюштуруу түрлөрүн, окутуу каражаттарын колдонгон. Тактап айтканда, биз кейс-стадиондун өнүгүшүн, агымдык билим берүү технологиясын жана заманбап билим берүү технологияларын колдонууну көрүп жатабыз, натыйжада болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясы жана студенттердин билимге болгон кызыгуусу жогорулады. Башкача айтканда, студенттер ар кандай сынактарга катышып, байгелүү

орундарды ээлешти. Муну кийинки абзацта кененирээк түшүндүрөбүз.

Беш бөлүктөн турган болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүнүн структуралык модели берилген. Тактап айтканда, илимди, өндүрүштү, социалдык жана маданий чөйрөлөрдү өнүктүрүү аркылуу болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруу, өнүктүрүү, сапатын жогорулатуу максаты коюлган. болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенцияларын түзүү процесси окутуунун мазмунун, уюштуруучулук-башкаруучулук, технологиялык шарттарын түзүүчү жана изилдөө ишин педагогикалык жана окуудан тышкаркы иштерге интеграциялоочу үч системада (билим берүү процесси, окуудан тышкаркы изилдөө компетенциясы, инновациялык-изилдөө компетенциясы) ишке ашырылат. илимий-өндүрүштүк, илимий-изилдөө долбоорлоруна катышуу.

Методикалык бөлүктө болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөөчүлүк компетенциясын калыптандырууда Инсанга багытталган, акмеологиялык, аксиологиялык, квалификациялык, маданий, синергетикалык, системалуу, ишмердүүлүк, бүтүндүк, компетенттүүлүк принциптери келтирилген.

Мазмундуу бөлүгүндө мотивациялык, мазмундуу-таанып-билүүчүлүк, ишмердүүлүк, көлөмдүк-рефлексивдүү компоненттер жана деңгээлдер (базалык, жемиштүү, чыгармачыл), болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын калыптанышынын көрсөткүчтөрү конкреттештирилген.

ЖОЖдо болочок педагогдордун изилдөө компетенциясын калыптандыруу моделин ишке ашыруунун педагогикалык шарттары аныкталды: болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын өздөштүрүүгө мотивациясын жогорулатуу; болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо (диагностикалык, долбоордук, уюштуруучулук, операциялык, аналитикалык, социализациялык); болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандырууну камсыз кылуучу "Кесиптик тарыхый билим берүүдөгү изилдөөлөр" окуу курсунун мазмунун иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; окутуу формаларын, методдорун жана каражаттарын студенттердин изилдөө компетенцияларын түзүүгө ылайыкташтыруу; болочоктогу педагогдорду илимий изилдөөлөргө, изилдөө жана иштеп чыгууларга, инновацияларга тартуу жана сапатын баалоо.

Педагогикалык иш-аракеттерди кайра куруу максатында, илимий-изилдөө методдорун өздөштүрүүнүн негизинде илимий-изилдөө иштерине даярдыгын, кесиптик даярдоо жана анын даярдык деңгээлдери аныкталды. Ошентип, жогоруда баяндалгандарды жалпылап, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруу модели бирдиктүү ачык, динамикалык билимди билдирет жана максаттуу түрдө болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын түзүү процессин калыптандырууга, максаттын актуалдуулугун аныктоого мүмкүндүк берет.

Биз болочоктогу мугалимдердин илимий-изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу натыйжасы изилдөө жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү жогорку деңгээлде чагылдырылган изилдөө ишине студенттердин даярдыгынын жогорку деңгээли катары аныкталат, изилдөө иш-аракеттери үчүн зарыл болгон, сапатын жакшыртуу деп эсептешет .

Диссертациялык иштин үчүнчү главаүндө" болочоктогу педагогдордо изилдөө компетенцияларын түзүү боюнча эксперименталдык иш " болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүү боюнча тажрыйбалык-эксперименталдык иштин маңызын ачып берет. болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын калыптанышына жүргүзүлгөн диагностикалык талдоо болочоктогу кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү өркүндөтүү, болочоктогу адистин методикалык маданиятын өнүктүрүү, сапатын жогорулатуу процессинин жетишсиздигин жана зарылдыгын толук тастыктайт.

Эксперименталдык изилдөөлөрдү уюштуруу үчүн өбөлгөлөр аныкталды, атап айтканда:

- окутуу процесси концептуалдык принцип менен мүнөздөлүшү керек, б.а. болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөөчүлүк компетенциясын түзүү жөнүндө түшүнүктү аныктоочу теориялык жоболорго жана принциптерге негизделиши керек ;

- билим берүү процесси универсалдуулук менен мүнөздөлүшү керек, б. а. ал конкреттүү социалдык-экономикалык, саясий, педагогикалык шарттарда жана илимий-техникалык прогресстин белгилүү деңгээлинде инновациялык процесстердин мазмунуна көз каранды болбостон, болочоктогу педагогдордун түзүмү жана ишмердүүлүгү жөнүндө структураланган көз карашты түзүүчү изилдөө функциясын аткарышы керек;

- окутуу процесси технология менен мүнөздөлүшү керек, б. а. конкреттүү билим берүү практикасынын контекстинде аны натыйжалуу ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн аныктоо тенденциясы жана бул процессти сүрөттөө, демек, окутуу технологияларын, каражаттарын , формаларын, ошондой эле окутууну уюштурууга талаптар коюлат; эксперименталдык изилдөөлөрдү уюштуруунун негизги шарттары аныкталды:

- ЖОЖдун инновациялык билим берүү чөйрөсүнүн шарттарында сунушталган окутуу этаптарынын негизинде болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөөчүлүк компетенциясын калыптандыруу процессин уюштуруу;

- болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын мазмунуна жана түзүмүнө ылайык окутуунун мазмунун тандоо ;

- системада болочок педагогдордун изилдөө компетенцияларын түзүү үчүн окуу-методикалык комплексти пайдалануу

Тажрыйба негизинен үч этапта жүргүзүлдү: пландаштырылган участоктордо аныктоо, калыптандыруу, контролдоо тажрыйбалары.

Биринчи эксперименталдык этапта болочок педагогдордун изилдөө компетенциясын калыптандыруунун баштапкы этабы, болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын калыптануу компоненттери (мотивациялык, таанып билүү, ишмердүүлүк, көлөмдүк-рефлексивдүү), критерийлер жана көрсөткүчтөр, деңгээлдер (базалык, жемиштүү, чыгармачыл ж .б.) жана болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларынын калыптануу деңгээлин аныктайт.

Бул жагынан алып караганда, изилдөө методдору – эксперименталдык педагогикалык адабияттарды, архивдик материалдарды талдоо, анализ жана синтез; педагогикалык эксперимент, байкоо, баарлашуу, суроо берүү, сыноо, изилдөө, алдыңкы педагогикалык тажрыйбаны жалпылоо болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу деңгээлинде студенттер жана педагогдор менен маектешүүлөрдүн өзгөчөлүгүнө жараша аныкталган жана тажрыйба-эксперименталдык практикага негизделген.

Аныктоочу этаптын негизги максаты изилдөө компетенттүүлүгүнүн деңгээлин жана болочоктогу тарых педагогдорунун иш жүзүндөгү абалын аныктоо болгон . Мындан тышкары, анкеталоо коюлган милдеттердин тууралыгын, атап айтканда, ЖОЖдун шартында болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын түзүүнүн максатка ылайыктуулугун аныктады.

Аныктоочу эксперимент болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн жана ага даярдык деңгээлин аткарууга болгон мамилесин аныктоого багытталган.

1. Изилдөөнүн максаты болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн мүнөзүн жана касиеттерин түшүнүү даражасын баалоо болуп саналат .

Эксперименталдык топтун студенттери "изилдөө функциясын көп кырдуу татаал көрүнүш" деп баалашты жана "изилдөө компетенттүүлүгү" түшүнүгү боюнча өз ойлорун айтышты:

- жеке жана кесиптик өнүгүү жолу;
- таанып-билүү ишинин түрү;
- адамдын чыгармачылык дараметин ишке ашыруунун формасы;
- билим берүү кызматтарынын сапатын жогорулатуу принциби;
- педагогикалык чындыкты реконструкциялоо ыкмасы;
- жаңы педагогикалык билимдерди өздөштүрүүнүн жолдору.

Эксперименттин жыйынтыгы боюнча студенттердин 48% изилдөө компетенттүүлүгүн чыгармачыл потенциалы жогору адамдар гана жүргүзөт деп эсептешет. Студенттердин аз саны – 22% изилдөө компетенттүүлүгүн инсанды өнүктүрүүнүн жолу деп эсептешет, ал эми 19% – бул билим берүү кызматтарынын сапатын жогорулатуу деп эсептешет, студенттердин 11% ы гана жаңы билимге ээ болуу үчүн илимий изилдөөлөргө жана изилдөө

компетенцияларын аткаруу үчүн таанып-билүү иш-аракеттерине муктаж болушат.

Диагностикалык эксперименттин жүрүшүндө студенттерге диагностикалык каражаттардын бири автордук тестти сунуштады.

Болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгү алардын кесиптик өнүгүүсүнүн шарты катары каралат; иш-аракеттердин кыймылдаткыч күчү катары болочоктогу адистердин мотивдери каралды. Анкетанын маалыматтары берилген, анын негизинде студенттердин илимий компетенцияларды аткарууга болгон мотивациясы, студенттердин илимий ишмердүүлүккө болгон баалуулук мамилеси жана изилдөө көндүмдөрүн өнүктүрүү деңгээли аныкталган. Алардын жыйындысы болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын баштапкы абалын аныктоого мүмкүндүк берет.

КОРУТУНДУ

1. Педагогдун ишинин изилдөө элементи жаңы мазмуну, жаңы уюштуруу түрлөрүн жана ыкмаларын иштеп чыгуу менен көрүнүп турат деп табылган. Тарыхчы-педагогдордун изилдөө компетенциясы актуалдуу проблемаларды чечүүдө, окутуунун натыйжалуу методдорун тандоодо, анын мазмунун, принциптерин жана уюштуруу формаларын актуалдаштыруунун негизинде изилдөө процесстерин башкарууда негиздүү чечимдерди кабыл алууда алардын компетенттүүлүгү менен мүнөздөлөт. Болочоктогу педагог-тарыхчылардын изилдөө компетенциясын калыптандыруу процессинин концепциясын түшүнүү төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди: болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенциясы жана окутуу процессинде алынган инсандык сапаттар билимдердин, жөндөмдөрдүн жана көндүмдөрдүн жыйындысы жана аларды болочоктогу кесиптик ишмердүүлүктө колдонууга даярдыгы, кесиптик өзүн-өзү өнүктүрүүнүн интенсивдүү технологияларын колдонуу менен аныкталат. Педагогикалык ишмердүүлүктө изилдөө компетенциясын ишке ашыруу педагогдун ишине чыгармачылык, изилдөөчүлүк мүнөз берет. Албетте, бул компетенциялардын баары бири-бири менен тыгыз байланышта жана мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгүнүн негизин түзөт.

2. Изилдөө болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу процессин тактады, ал өзүнө болочоктогу тарых педагогдорунун уюштуруучулук, илимий-теориялык, илимий-практикалык жана ишке ашыруу этаптарындагы изилдөө жөндөмдөрүн (диагностикалык, долбоорлоо, уюштуруучулук, иш-аракет, талдоо, социалдаштыруу) түзүүнү камтыйт. Болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын калыптандыруу модели сунушталды, ал болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенцияларын сапатты, өнүгүүнү, илимди, өндүрүштү, социалдык

жана маданий чөйрөлөрдү жогорулатуу жолу менен калыптандырууга багытталган. болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенцияларын түзүү процесси окутуунун мазмунун, уюштуруучулук-башкаруучулук, технологиялык шарттарын түзүүчү жана изилдөө ишин педагогикалык жана окуудан тышкары иштерге интеграциялоочу үч системада (билим берүү процесси, окуудан тышкары изилдөө компетенциясы, инновациялык-изилдөө компетенциясы) ишке ашырылат. илимий-өндүрүштүк, илимий-изилдөө долбоорлоруна катышуу.

Мазмундук бөлүгүндө болочок педагогдордун изилдөө компетенцияларынын калыптанышынын көрсөткүчтөрү (мотивациялык, таанып-билүүчүлүк, ишмердүүлүк, көлөмдүк-рефлексивдүү) жана деңгээлдери (базалык, жемиштүү, креативдүү) конкреттештирилген.

ЖОЖдо болочок тарыхчы-педагогдордун изилдөө компетенциясын калыптандыруу моделин ишке ашыруунун педагогикалык шарттары аныкталды: болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын өздөштүрүүгө мотивациясын жогорулатуу; болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо (диагностикалык, долбоордук, уюштуруучулук, операциялык, аналитикалык, социализациялык); болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандырууну камсыз кылуучу "Кесиптик тарыхый билим берүүдөгү изилдөөлөр" окуу курсунун мазмунун иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; окутуу формаларын, методдорун жана каражаттарын студенттердин изилдөө компетенцияларын түзүүгө ылайыкташтыруу; болочоктогу педагогдорду илимий изилдөөлөргө, изилдөө жана иштеп чыгууларга, инновацияларга тартуу жана сапатын баалоо.

3. Эксперименттик изилдөөнү уюштуруу болочоктогу педагогдордун изилдөө компетенцияларынын калыптанышынын натыйжалуулугун текшерүүнүн натыйжасында коюлган милдеттерге жооп берет, педагогикалык экспериментке коюлуучу негизги талаптарга жооп берет, изилдөө, педагогикалык, инновациялык жана жалпы кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү камсыз кылат. Изилдөөнүн милдеттерине ылайык эксперимент үч этапта жүргүзүлүп, аныктоочу, калыптандыруучу, контролдоочу. Эксперименттин акыркы этабында болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруу мотивациялык-мазмундук, таанып-билүүчүлүк, ишмердүүлүк, көлөмдүк-рефлексивдүү (базалык, жемиштүү, Чыгармачыл), диагностикалык, долбоорлоочу компоненттердин жана деңгээлдердин негизинде ишке ашырылган. Уюштуруучулук, ишмердүүлүк, аналитикалык жөндөмдөрдүн жана социалдашуу көндүмдөрүнүн жогорку деңгээлге көтөрүлүшү байкалууда. Бул ЖОЖдун новатордук жана билим берүү чөйрөсүндө илимий-изилдөө ишин изилдөө жана болочоктогу тарых педагогдорунун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу боюнча сунушталган методикалык системасынын натыйжалуулугу менен

түшүндүрүлөт. Диагностикалык долбоорлоонун, иш-аракеттерди уюштуруунун, аналитикалык көзөмөлдүн, социалдашуу көндүмдөрүнүн калыптанышынын жогорку жана орто деңгээли бар студенттердин саны көбөйдү. ЖОЖдордо болочоктогу кесиптик даярдоо жөнүндө студенттердин изилдөө компетенцияларынын сапаты жогорулады, ар кандай деңгээлдеги олимпиадаларга катышкан студенттердин саны көбөйдү (эксперименттин аягында 7% дан 16% га чейин); ар кандай деңгээлдеги илимий иштердин конкурстарына катышкан (12% дан 28% га чейин); ар кандай багыттар боюнча студенттер утуп алган илимий иштердин саны (5% дан 19% га чейин); студенттик олимпиадага катышкан студенттердин саны (2% дан 3% га чейин);

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Изилдөөчүлүк компетенцияларды калыптандыруу процесси илимий ишмердүүлүк, баарлашуу, билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын интерактивдүү өз ара аракеттенүү процессинде билим берүү натыйжаларын өнүктүрүүнү жана калыптандырууну болжолдогон компетенттүүлүк мамилеге негизделиши керек, ошондуктан андан ары бул адистиктеги студенттердин өз алдынча изилдөө жүргүзүү жана алардын чыгармачылык дараметин жогорулатуу мүмкүнчүлүктөрүн карап чыгуу зарыл.

2. Иштелип чыккан "Кесиптик билим берүүдөгү изилдөөлөр" окуу-методикалык комплекси жана "Билим берүү системасындагы илимий-изилдөө ишинин негиздери", "Студенттердин изилдөөчүлүк компетенциясын жогорулатуу" электрондук окуу китептери болочок педагогдордун изилдөөчүлүк компетенциясын калыптандыруу үчүн колдонулса болот.

3. Изилдөөнүн натыйжалары болочоктогу мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн чоң мааниге ээ жана жогорку окуу жайында болочоктогу компетенттүү адистерди даярдоо теориясына жана практикасына олуттуу салым кошот. Болочоктогу педагог-тарыхчыларды илимий-методикалык даярдоо практикалык багыттагы мүнөздө болуп, инновациялык технологияларга негизделиши керек, бул ушул процессти системалуу жана этап менен камтууну камсыз кылат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА жарыяланган иштердин – 40, алардын арасында:

1. **Ергешов, Е.** Теория и технология формирования патриотизма у будущих специалистов в современных условиях [Текст]: монография / Е. Ергешов. – Алматы. – 2021. – 324 с.

2. **Ергешов, Е.** Formation of scientific research competence among teachers [Text] / E. Ergeshev // Cypriot journal of education sciences. – Cyprus, Scopos

3. **Ергешов, Е.** Methodological foundations of the formation of research competence among history teachers [Text] / E. Ergeshev // Slavonic Pedagogical Studies Journal, – 2022. – Vol. 11 (2). – P.. 236-244. DOI:[10.18355/PG.2022.11.2.5](https://doi.org/10.18355/PG.2022.11.2.5)

4. **Ергешов, Е.** Pedagogical and psychological conditions for the organization of independent work of students [Text] / E. Ergeshev // European Journal of Contemporary Education. – 2022. – 11(4) E-ISSN 2305-6746

5. **Ергешов, Е.** Philosophical Heritage of the Turkic World and Topical Problems of Kazakh Philosophy “III. International Symposium on Turkology Studies [Text] / E. Ergeshev. – Alma-Ata. – 2021.

6. **Ергешов, Е.** Introduction of digital technologies in the training of history teachers [Text] / E. Ergeshev // Военный научно-технический журнал, (декабрь) 2022. – № 4 (50). – P. 309-318. [https://www.viires.kz/cms/uploads/files // Научные труды ВИИРЭС №4, 2022\(1\).pdf](https://www.viires.kz/cms/uploads/files//Научные%20труды%20ВИИРЭС%20№4,%2022(1).pdf)

7. **Ергешов, Е.** Educational Language Policy in Regions of the Central Asia [Text] / E. Ergeshev // 4th International symposium of Turkology studies. – Van, October, 2022. – P. 20-21/

8. **Ергешов, Е.** Content of pedagogical tolerance in the enhancement of special qualities of the future specialists [Text] / E. Ergeshev Slavonic Pedagogical Studies Journal/. – 2020. – Vol. 9 P. 78-85. DOI:[10.18355/PG.2020.9.1.9](https://doi.org/10.18355/PG.2020.9.1.9)

9. **Ергешов, Е.** Psychology Aspects of Eating Behaviors is a Nutrition and Health Problem [Text] / E. Ergeshev // Journal of Nutritional Therapeutics, 2019 (8)/ – P. 1-5. DOI:[10.6000/1929-5634.2019.08.01](https://doi.org/10.6000/1929-5634.2019.08.01)

10. **Ергешов, Е.** New technologies in education policy: analyses of research competence [Текст] / Е. Ергешов // Вестник Кыргызского государственного университета имени И. Арабаева https://www.elibrary.ru/title_about_new.asp?id=56066

11. **Ергешов, Е.** Modern issues of education research policy management in Central Asia: case study Kazakhstan and of Kyrgyzstan [Текст] / Е. Ергешов // Вестник Кыргызского национального университета имени Ж. Баласагына. – 2022. – №4 (108)<https://www.elibrary.ru/contents.asp?titleid=56385>

Ергешов Ержан Тенизовичтин “Тарыхчылардын келечектеги педагогдорунун изилдөө компетенциясын калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери” аттуу 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүү тарыхы боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: изилдөө компетенциясы, педагог, компетенттүүлүк, тарых, байланыш технологиясы, калыптандыруу, модель.

Изилдөөнүн объектиси: жогорку мектепте болочок мугалимдерди даярдоо процесси.

Изилдөө предмети: келечектеги тарыхчы-педагогдордун изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери.

Изилдөөнүн максаты: келечектеги мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессин теориялык жактан негиздөө жана эксперименталдык иштердин жүрүшүндө иштелип чыккан методикалык системанын эффективдүүлүгүн далилдөө.

Изилдөө ыкмалары: педагогикалык адабияттарды, архивдик материалдарды талдоо, анализ жана синтез; классификация; педагогикалык эксперимент, байкоо, баарлашуу, суроо берүү, сыноо, изилдөө, алдыңкы педагогикалык тажрыйбаны жалпылоо.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси төмөнкүлөрдө турат: «Кесиптик-техникалык билим берүүдөгү изилдөө» дисциплинасы боюнча окуу-методикалык комплексти жана «Билим берүү системасындагы илимий-изилдөө ишинин негиздери», «Студенттердин илимий-изилдөө компетенттүүлүгүн жогорулатуу» электрондук окуу китептерин иштеп чыгуу. келечектеги мугалимдердин изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу; келечектеги мугалимдердин илимий-изилдөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун методикалык системасын түзүү жана практикага киргизүү.

Алынган натыйжалар жана алардын илимий жаңылыгы: келечектеги педагогдордун изилдөө компетенциясын калыптандыруунун методологиялык жана теориялык негиздери аныкталды, келечектеги педагогдордун изилдөө компетенциясын түзүүнүн структуралык модели түзүлдү, жогорку мектепте болочок педагогдордун изилдөө компетенциясын түзүүнүн педагогикалык шарттары аныкталды, билим берүү процессинде келечектеги окутуучулардын изилдөө компетенцияларын калыптандыруунун методикалык системасы иштелип чыккан жана практикада апробацияланган.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: изилдөөнүн натыйжасында алынган илимий корутундулар жана сунуштар болочоктогу педагогикалык психологдордо маалыматтык технологиялардын негизинде негизги компетенцияларды калыптандыруу теориясын андан ары өнүктүрүүдө колдонулушу мүмкүн. Диссертацияда каралган айрым жоболор университеттин окутуучуларын, докторанттарын, аспиранттарын жана абитуриенттерди кызыктырышы мүмкүн.

Иштин натыйжаларынын масштабы. Изилдөөнүн натыйжалары педагогикалык иш боюнча эмгек жазуу үчүн пайдалуу материал боло алат. Алар ошондой эле «Нархоз» университетинин жана И. Арабаев атындагы Кыргыз

мамлекеттик университетинин аскердик кафедрасында, ошондой эле кошумча материал катары теориялык жана практикалык курстарды окутууда колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертационной работы Ергешова Ержана Тенизовича “Научно-педагогические основы формирования исследовательской компетенции будущих педагогов-историков”, представленной на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13. 00. 01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: исследовательская компетенция, педагог, компетенция, история, коммуникативная технология, формирование, модель.

Объект исследования: процесс подготовки будущих педагогов в высшей школе.

Предмет исследования: научно-педагогические основы формирования исследовательской компетенции будущих педагогов-историков.

Цель исследования: теоретическое обоснование процесса формирования исследовательской компетенции будущих педагогов и доказательство эффективности разработанной методической системы в ходе экспериментальной работы.

Методы исследования: анализ педагогической литературы, архивных материалов, анализ и синтез; классификация; педагогический эксперимент, наблюдение, беседа, анкетирование, тестирование, изучение, обобщение передового педагогического опыта.

Практическая значимость полученных результатов заключается в: разработке учебно-методического комплекса дисциплины «Исследования в профессиональном образовании» и электронные учебники «Основы научно-исследовательской деятельности в системе образования», «Повышение исследовательской компетенции обучающихся» для формирования исследовательской компетенции будущих педагогов; создании и внедрении в практику методической системы формирования исследовательской компетенции будущих педагогов.

Полученные результаты и их научная новизна: определены методологические и теоретические основы формирования исследовательской компетенции будущих педагогов, структурная модель формирования исследовательской компетенции будущих педагогов педагогические условия формирования исследовательской компетенции будущих педагогов в высшей школе, разработана и апробирована на практике методическая система

формирования исследовательских компетенций будущих преподавателей в образовательном процессе.

Практическая значимость полученных результатов: научные выводы и рекомендации, полученные в результате исследования, могут быть использованы в дальнейшей разработке теории формирования ключевых компетенций у будущих педагогов-психологов на основе информационных технологий. Отдельные положения, рассматриваемые в диссертации, могут представить интерес для преподавателей вузов, студентов докторантур, аспирантам и соискателям.

Область применения. Результаты исследования могут стать полезным материалом для написания трудов по педагогической работе. Также они могут использоваться на военной кафедре НАО «Университет Нархоз» и Кыргызского государственного университета имени И. Арабаева, а также в обучении теоретических и практических курсов в качестве дополнительного материала.

RESUME

dissertation paper by Yergeshov Yerzhan Tenizovich is “Scientific and pedagogical bases of formation of research competence of future teachers of historians” submitted for the degree of candidate of Pedagogical sciences in the specialty 13. 00. 01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: research competence, teacher, competence, history, communication technology, formation, model.

Object of study the process of training future teachers in higher education.

Subject of study: scientific and pedagogical foundations for the formation of the research competence of future teachers-historians.

The purpose of the study: theoretical substantiation of the process of formation of the research competence of future teachers and proof of the effectiveness of the developed methodological system in the course of experimental work.

Research methods: analysis of pedagogical literature, archival materials, analysis and synthesis; classification; pedagogical experiment, observation, conversation, questioning, testing, study, generalization of advanced pedagogical experience.

The practical significance of the results obtained lies in: the development of an educational and methodological complex of the discipline "Research in vocational education" and electronic textbooks "Fundamentals of research activities in the education system", "Improving the research competence of students" to form the research competence of future teachers; creation and implementation in practice of a methodological system for the formation of research competence of future teachers.

The results obtained and their scientific novelty: the methodological and theoretical foundations of the formation of the research competence of future teachers are determined structural model of formation of research competence of future teachers? pedagogical conditions for the formation of research competence of future teachers in higher education, a methodological system for the formation of research competencies of future teachers in the educational process has been developed and tested in practice.

The practical significance of the results obtained: the scientific conclusions and recommendations obtained as a result of the study can be used in the further development of the theory of the formation of key competencies in future educational psychologists based on information technology. Certain provisions considered in the dissertation may be of interest to university professors, doctoral students, graduate students and applicants.

The scope of the results of the work. The results of the study can be useful material for writing works on pedagogical work. They can also be used at the military department of NJSC Narxoz University and the Kyrgyz State University named after I. Arbaev, as well as in teaching theoretical and practical courses as additional material.

